

διότι ὁ ὑπουργὸς τοῖς διένειμε ταῦτα διὰ τοῦ κλητῆρος. Μετὰ τοιοῦτο προηγούμενον θὰ ἤρκει ὁ ὑπουργὸς νὰ πέμπῃ ἢ καὶ αὐτὸς ὁ κλητὴρ τοῦ ὑπουργείου νὰ φέρῃ παράσημον εἰς ὃν ἤθελεν, ἵνα ἡ ἀπονομὴ θεωρῇται ἐν τάξει, καὶ μὴ ὑποκειμένη εἰς ἔνστασιν. Ὁ Βασιλεὺς ἀνεγνώριζεν ὅτι εἶχον δίκαιον, ὑπέσχετο νὰ ὑπογράψῃ, ἀλλ' ἔμεινε πάντοτε διστάζων ἐνώπιον τῶν δύο ὀνομάτων.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀκριβῶς χαρακτηρίζει τὸν Βασιλέα Ὁθωνα, τὴν εὐσυνείδητον ἀκρίβειαν αὐτοῦ περὶ τὰ καθέκαστα, ἀλλὰ τὴν τούτων ἔνεκα λήθην καὶ παραμέλησιν τοῦ συνόλου, ἣτις τῶν κυριωτέρων σφαλμάτων τῆς διοικήσεώς του, καὶ δὴ καὶ αὐτῆς τοῦ τῆς πτώσεως, ὑπῆρξεν ἡ πρωτίστη ἠθικὴ ἀφορμή.

Τέλος, ἀφ' οὗ ὅλον ἔτος καὶ ἐπέκεινα παρῆλθεν, ἀφ' ὅτου εἶχον παύσει ὑπουργεύων, ἐνδοὺς εἰς τὰς ἀδιακόπους μου παραστάσεις, τινὰς μῆνας μόνον πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ ὁδοιπορίαν εἰς Πελοπόννησον, συγκατετέθη καὶ ὑπέγραψε τὸ διάταγμα μετὰ τῶν διπλωμάτων, καὶ μοὶ τὰ ἔπεμψε διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου τοῦ γραμματέως, κ. Βέννιγκ, εἰς προσυπογραφὴν, ἣν, ἂν καὶ πρὸ καιροῦ ἤδη τότε ἰδιώτης ὢν, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ ἀπλῶς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημείου, ἔθηκα ὁμῶς. μετὰ τινὰ δισταγμόν, διότι ἄλλη διέξοδος δὲν ὑπῆρχε.

Ξένος ἐν Ἀθήναις.

Πλὴν τῶν ἐπὶ τῶν τελετῶν ἐπισήμως πεμφθέντων ξένων, καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἶχον ἤδη ἀρχίσει συνεχῶς ἐπισκεπτόμενοι τὴν χώραν ἡμῶν, ἣτις πάντοτε μὲν ἐξετιμᾶτο, ὥς προσκυνητήριον τῶν εὐγενεστέρων διανοιῶν, ἔκτοτε δ' εἶχεν ἀρχίσει καὶ προσιτωτέρα γινομένη τοῖς ὁδοιπόροις.

Εἰς τῶν ἐξοχωτέρων ἦν ὁ Μέγας Δοῦξ Κωνσταντῖνος, ἐπιστρέφων, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, μετὰ τῆς Μεγάλης Δουκίσσης, ἐκ τῶν Ἱερῶν Τόπων. Ἡ ὥραιότης τῆς ἡγεμονίδος ἐξέπληξε τὰς Ἀθήνας, ἐγὼ δ' εἶχον πλήρη ἄνεσιν νὰ τὴν θαυμάσω, ὅτε εἰς τ' ἀνά-

κτορα ἐγευμάτισα, καθήμενος πλησίον της. Εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα εἶχον παρουσιασθῆ συγχρόνως μετὰ τοῦ συναδέλφου μου τῆς Δικαιοσύνης κ. Ράλλη, ὅστις τῷ προσέφερε νομικὸν σύγγραμμα, ὃ ἄρτι εἶχεν ἐκδώσει. Ὁ Μέγας Δοῦξ τὸν ἐδέχθη ὀρθιος, καὶ συνωμίλησεν ἐπὶ πέντε λεπτὰ μετ' αὐτοῦ. Ἐμὲ δὲ δεχθεὶς μετὰ ταῦτα, μοὶ προσέφερε κάθισμα, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τῷ ἐπιτρέψω ν' ἀνάψῃ σιγάρον· ἔπειτα δέ, ἐπὶ ὅλην ὥραν καὶ ἐπέκεινα, συνδιελέχθημεν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς πολιτικῆς, καὶ ἐπεκρότησε μεγάλως εἰς τὴν πορείαν μου, τὴν ἀποκρούουσαν τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐξωτερικῶν φατριῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἐκ τούτου, ὠφεληθεὶς, τῷ ἐξέφρασα τὴν ιδέαν, ὅτι ὁ πανσλαβισμὸς βλάπτει, ἀντὶ νὰ ὠφελῇ, τὴν Ρωσσίαν, καὶ ἐξωτερικῶς μειοῖ τὴν ἐπιρροὴν της, περιορίζων αὐτὴν εἰς μίαν φυλὴν, καὶ ταύτην οὐχὶ τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην, ἐν ᾗ δύναται νὰ ἐκτείνηται, ὥς καὶ πρὶν ἐξετείνετο, ἐφ' ὅλων τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες, τὴν ἀνεξαρτησίαν ποιοῦντες, φυσικῶς ἐλπίζουν συμπαθείαν παρὰ τῆς Ρωσσίας, ὥς ὁμοδόξου.

Ὁ Μέγας Δοῦξ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπιδοκιμάζει ἐντελῶς τὴν γνώμην μου, ὅτι ὑπάρχει ἀληθῶς κόμμα πανσλαβιστικὸν ἐν Ρωσσίᾳ, ἔχον τοὺς θιασώτας του καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αὐλῇ, καὶ ρητῶς μοὶ ὠνόμασεν, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ' ἀπατᾷ, τὴν κυρίαν Βλουδόφ, ἀδελφὴν τοῦ πρώην πρέσβεως τῆς Ρωσσίας καὶ Κυρίαν τῆς τιμῆς τῆς Αὐτοκρατορίας. Μοὶ προσέθηκεν ὅμως, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις ἀποκρούουσι τὰς τοιαύτας ιδέας καὶ ἐνεργείας.

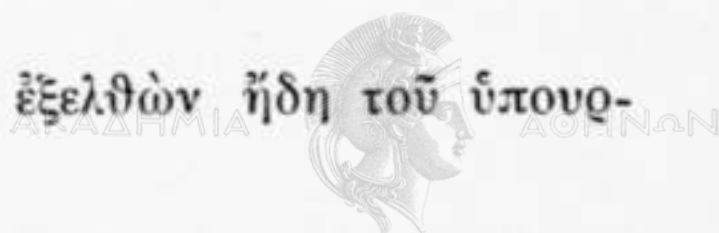
Ἄλλου δέ, τῷ 1859, ἐλάβομεν ἀνδρὸς σπουδαιοτάτου ἐπίσκεψιν. Ἐν ᾗ ἐσπέραν τινὰ ἐδειπνοῦμεν κατ' οἶκον, ὁ ὑπηρέτης μοὶ ἀνήγγειλε ξένον, ὅστις, μαθὼν ὅτι εἴμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, ἀφῆκε τὸ ἐπισκεπτήριόν του. Λαβὼν δ' αὐτό, ἀνέγνω τὸ ὄνομα τοῦ Γλάδστωνος. Ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον εἰς τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, εὐτυχῆς λογιζόμενος νὰ γνωρίσω τὸν ἐκεῖ καταλύσαντα περιώνυμον συμπολίτην του, οὗ ἐθαύμαζον τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, οὐχ' ἥττον ἢ τὸ ὕψος τῆς διανοίας. Ἐκτοτε σχεδὸν καθ' ἑκάστην ἐβλεπόμεθα, ἐν ὅσῳ ἔμενε

ἐν Ἀθήναις. Ἐπωφελήθεις δ' ἐκ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, τῷ ὁμίλῃσα περὶ τῆς μειώσεως εἰσαγωγικοῦ τέλους, ὃ ἡ Ἑλληνικὴ σταφὶς ἀπέτιεν ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ τῷ παρέστησα ὅτι τοῦτο θὰ ἦν εὐεργεσία, οὐ μόνον διὰ τὸν λαὸν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, μάλιστα τὸν τῆς Πελοποννήσου, ζῶντα κατὰ μέγα μέρος ἐκ τούτου τοῦ προϊόντος, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς τῆς Ἀγγλίας τοὺς καταναλωτάς, ἰδίως τοὺς τῶν πτωχῶν τάξεων, ὧν ἀποτελεῖ ἡ σταφὶς τὴν ἀγαπητὴν τροφὴν κατὰ τὰς ἐορτάς, θὰ ἦν δὲ ὠφέλιμος καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ταμεῖον, προκαλοῦσα τὴν ἀφθονωτέραν εἰσαγωγὴν. Προσέθηκα δ' εἰς ταῦτα ὅτι, εἰ καὶ ἦν τότε Βουλευτὴς μόνον, ἐδύνατο καὶ τότε παρὰ τῇ ἀντιπολιτεύσει νὰ συστήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τοῦ τέλους τὴν ἔκπτωσιν, καί, μετ' οὐ πολὺ, ὅτι ἤμην βέβαιος ὅτι ἤθελεν εἰσελθεῖ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, νὰ παραδεχθῇ καὶ ἐφαρμόσῃ αὐτήν.

Ὁ κ. Γλάδστων μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι, ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει κατατεταγμένος, ἐπολέμει τότε τοῦ ὑπουργείου τὰς ὑπερβολικὰς δαπάνας καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸ ἐλάττωσιν τῶν εἰσοδημάτων, ἀδυνατεῖ, ἐπομένως, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρότασιν, ὑπὲρ ἧς συνηγόρουν, ἐκτὸς ἂν εἶχον πῶς ν' ἀποδείξω ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἐν περιπτώσει ἐλαττώσεως τοῦ φόρου, θὰ ἐδύνατο ν' αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν εἰς Ἀγγλίαν εἰσαγωγὴν τοῦ καρποῦ, ἐν ᾗ περιπτώσει μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὴν πρότασίν μου.

Τοῦτο τῷ ὑπεσχέθη, καὶ σπεύσας αὐθωρεῖ πρὸς τὸν κ. Κουμουνδοῦρον, τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, τὸν παρεκάλεσα νὰ διατάξῃ νὰ καταστρωθῶσιν, εἰ δυνατόν ἀμέσως, πίνακες τῆς παραγωγῆς τῆς σταφίδος καὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ ἡλικίας τῶν νέων φυτειῶν, διότι ἐγνώριζον, ὅτι ἐξ αὐτῶν θ' ἀπεδεικνύετο μεγίστη, ἐν προσεχεῖ μέλλοντι, αὕξησις τοῦ προϊόντος, δυναμένη ν' ἀνταποκριθῇ εἰς οἷαν δήποτε ζητήσεως αὕξησιν. Λαβὼν δ' αὐτούς, καταρτισθέντας μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Γλάδστωνα, καί, ἐντυχὼν αὐτῷ, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ καταβῇ εἰς Πειραιᾶ πρὸς ἀπόπλουν, τοὺς ἐνεχείρισα εἰς αὐτόν, ἐπαναλαβὼν τὰς συστάσεις μου.

Μετ' οὗ μακρὸν δὲ χρόνον, ἐγώ, ἐξελθὼν ἤδη τοῦ ὑπουργ-

γείου, ἔμαθον ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ, ὑπουργικῆς γενομένης μεταρρυθμίσεως, ὁ κ. Γλάδστων ἀνέλαβε τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν. Τότε τῷ ἔγραψα, ἵνα τῷ συγχαρῶ, καὶ ἵνα τὸν παρακαλέσω συγχρόνως νὰ ἐνθυμηθῇ, ἣν μοὶ εἶχε δώσει ὑπόσχεσιν, ὅτε ἐκεῖνος μὲν ἦν ἰδιώτης, ἐγὼ δ' ὑπουργός. Μοὶ ἀπήντησε δ' ἀνυπερθέτως εὐχαριστῶν καὶ διαβεβαιῶν με ὅτι οὐδόλως θέλει ἀμελήσει τὸ ἀντικείμενον. Ἀληθῶς δέ, μετ' οὐ πολὺ, εἰς τὴν πρώτην τοῦ προϋπολογισμοῦ συζήτησιν, ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὸν εἰς τὸ ἥμισυ καταβιβασμὸν τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους τῆς σταφίδος.

Ἄλλος δ' ἐπίσημος ἀνὴρ, διαβὰς διὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, οὐ μετὰ χαρᾶς ἐδεχόμην τὰς συνεχεῖς ἐπισκέψεις, ἦν ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς, ὁ πατήρ, ἐπίσης εὐφυῆς εἰς τὴν ὁμιλίαν, ὥς ἦν καὶ εἰς τὰς μυθιστορίας του. Αἱ διηγήσεις του ἦσαν πλήρεις ἀνεκδότων. Τὴν εὐτραπeliάν ἐπαινῶν ποτε τοῦ υἱοῦ του, μᾶς ἔλεγεν, ὅτι, ὅτε περιώδευε μετ' αὐτοῦ εἰς Μαδρίτην, ὁ υἱός του, ζητήσας ποτήριον ὕδατος, ἀφ' οὗ ἔπινε τὸ ἥμισυ, ἔδωκε τὸ ἐναπολειπόμενον εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦ ξενοδοχείου καὶ τῷ εἶπε: Χύσον αὐτὸ εἰς τὸν Γουαδαλκουϊβίρ. Θὰ τὸν εὐχαριστήσης, αἰνιττόμενος τὴν ἀνυδρίαν τῆς κοίτης τούτου τοῦ ποταμοῦ.

Ἐχάρισε δ' ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς εἰς τὴν Καρολίαν ὕδατογραφίαν (aquarelle), παριστῶσαν καλύβην τινὰ καὶ κατοίκους τοῦ Καυκάσου, ὅθεν τότε ἤρχετο, καὶ ζωγραφηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν Γάλλου ζωγράφου. Κατέστησε δὲ τὸ δῶρον πολυτιμώτατον, ἐπιγράψας τὴν προσφορὰν καὶ τὸ ὄνομά του.

Καὶ ὁ διάσημος δ' ἀρχαιολόγος Βέλκερ, μετὰ τοῦ τότε μὲν νέου, μετὰ ταῦτα δ' οὐχ ἦττον διαπρέψαντος Couze, μᾶς ἐπεσκέφθησαν καὶ ἐκόσμησαν διὰ τῆς παρουσίας των μίαν τῶν ἐσπερίδων ἡμῶν. Εἰς ταύτας ἐδεχόμεθα ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ πολλὰς τῶν γνωστοτέρων οἰκογενειῶν, καὶ ἐγίνετο μουσική, ὅτε πολλάκις ἔψαλλε καὶ ἡ Καρολίνα, ἥτις, λίαν ἐγκρατὴς οὖσα τῆς μουσικῆς, εἶχε καὶ ὠραίαν φωνὴν ἀντοξύτονον (contralto). Τὰς ἐσπέρας δ' ἐκείνας τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνήρχετο παρ' ἐμοί, καί, μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ, οἱ ὑπουργοὶ εἰσήρχοντο εἰς τὰς αἰθούσας τῆς συναναστροφῆς. Ταῦτα καὶ

τὰ γεύματα, εἰς ἃ ἐκαλοῦμεν μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ὥς τὸν πρέσβυν τῆς Τουρκίας καὶ ἄλλους, ἀδαπάνως δὲν ἐγένοντο, ὥστε, ὅτε ἐξηλθον τοῦ ὑπουργείου, εἶχον δαπανήσει ἱκανῶς πλείονα τῶν γλίσχρων εἰσοδημάτων μου· ἀλλ' ἀναξιοπρεπὲς ἐνόμιζον διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ προσκαλῇται ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν παρὰ τοῖς ξένοις καὶ νὰ μὴ τοῖς ἀποδίδῃ τὰ ἴσα.

Ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου ἔξοδός μου.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς βουλευτικῆς ἐκείνης περιόδου πάντες οἱ ὑπουργοὶ εἵμεθα εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς Γερουσίας, ἵνα προτείνωμεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπικύρωσιν τῶν νομοσχεδίων, ὅσων τὴν ἔγκρισιν εἵχομεν λάβει παρὰ τῆς Βουλῆς.

Ἐγὼ, ἐντελῶς πρόχειρα ἔχων τὰ ἐμὰ, προεξανέστην πρῶτος, ἵνα τὰ ὑποβάλω· ἀλλὰ δὲν ἠξεύρω τί παθῶν, δὲν ἐδυνήθην νὰ τ' ἀναγνώσω εὐθύς, ἀμβλυοπῶν καὶ ἀμυδρῶς βλέπων τὰ γεγραμμένα, ὥστε οἱ συνάδελφοί μου μὲ προέλαβον, ἐγὼ δέ, πρὸς τὸ φῶς τοῦ παραθύρου ἀποσυρθεὶς, μόλις τελευταῖος κατώρθωσα νὰ περιέλθω εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

Τοῦτο τόσῳ μᾶλλον μ' ἐξέπληξε, καθ' ὅσον πάντοτε ἐνεκαυχώμην εἰς τῆς ὁράσεώς μου τὴν καὶ μακρόθεν καὶ ἐκ τοῦ πλησίον ὀξύτητα. Ἐπανελθὼν ἐπομένως εἰς τὴν οἰκίαν, μετεκαλέσαμεν ἀμέσως τὸν φίλον ἱατρὸν κ. Πάλλην, ὅστις παντοίως ἐρευνήσας τὴν ὄρασίν μου, εὔρε καὶ μοὶ ἐδήλωσεν ὅτι αἰφνηδίως τὰ νεῦρα αὐτῆς εἶχον ἐξασθενήσει ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου μου ἐργασίας καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου. Ἄλλην δὲ θεραπείαν δὲν εἶχε νὰ μοὶ συμβουλεύσῃ ἢ τὰ δίοπτρα, ὧν ἔκτοτε οὐδέποτε ἐπαυσάμην χρῆσιν ποιούμενος, ὥς ὅμως καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου οὐδέποτε ἐπαύσαντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θαμβούμενοι.

Μία τῶν τελευταίων ἐνεργειῶν μου, ἃς ἐνθυμοῦμαι καὶ δύναμαι ν' ἀπομνημονεύσω, ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἐστὶν ὅτι, περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου τοῦ 1859, ἐπροτείναμεν εἰς τὰς Βουλὰς νὰ δοθῇ χιλίοδραχος σύνταξις εἰς τὸν κ. Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὥς κατὰ τὸ 1856